

عنوان: تأثیر بازی درمانی بر هویت اجتماعی کودکان پیش دبستانی

افسانه سیف^۱ - طاهره صادقی^۲ - محبوبه سامانیان^۳ - مریم برزیده^۴

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی اثر بخشی بازی درمانی گروهی بر هویت اجتماعی کودکان پیش دبستانی شهر شیراز بود. به لحاظ ماهیت و اهداف، پژوهش حاضر از نوع کاربردی و برای اجرای آن از روش نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل، استفاده شد. جامعه آماری شامل کلیه کودکان پیش دبستانی شهر شیراز بود و از روش نمونه گیری هدفمند استفاده شد. نمونه ها شامل ۳۰ دانش آموز پسر و دختر در سنین ۵ تا ۶ ساله بود. در مرحله پیش آزمون، آزمون رشد نیوشا بر روی ۳۰ نفر (۱۵ نفر گروه آزمایش و ۱۵ نفر گروه گواه) اجرا شد. سپس ۱۲ جلسه آموزشی بازی درمانی گروهی برای گروه آزمایش اعمال شد و مجدداً پس آزمون اجرا شد. جهت سنجش داده های آماری از روش تحلیل کوواریانس چند متغییره (مانکوا) استفاده شد. نتایج نشان داد که بازی درمانی گروهی باعث بهبود مهارت های هویت اجتماعی در کودکان پیش دبستانی شده است.

کلید واژه: بازی درمانی، هویت اجتماعی، پیش دبستانی.

^۱ - کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، آموزش و پرورش استان فارس - شیراز - ناحیه دو - معاون مرکز اختلال یادگیری رودکی. afsane_safe@yahoo.com

^۲ - کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، آموزش و پرورش استان فارس - شیراز - ناحیه دو - مربی ویژه مرکز اختلال یادگیری رودکی. Amir54@vatanmail.ir

^۳ - کارشناسی ارشد، آموزش و پرورش استان فارس - شیراز - ناحیه دو - معاونت پژوهش برنامه ریزی و نیروی انسانی. m.samanian31294794@gmail.com

^۴ - کارشناسی ارشد علوم تربیتی، آموزش و پرورش استان فارس - شیراز - ناحیه دو - کارشناس آموزش ابتدایی. manimani510@gmail.com.

مقدمه

کودکی که به دنیا می آید عالی ترین و کاملترین امکانات رشد را دارا است و در صورت داشتن شرایط لازم و کافی برای رشد به برترین کمالات خود دست خواهد یافت اما زندگی خانوادگی، محیط بهداشتی، آموزشی و امکانات رشد مطلوب و وضعیت اجتماعی و فرهنگی برخی از افراد چنان است که دستیابی به چنین مقصودی را دشوار می سازد. نتیجه تحقیقات نشان داده است که چهار سال اول زندگی دوره مهمی در رشد کودک است و در شکل گیری شخصیت و ویژگی های بدنی او نیز دوران مهمی بشمار می رود. کودک در این سن مستعد پذیرش محیط است و توجه خاص به ویژگی های اجتماعی کودک، توانایی وی را بالا می برد (سید محمدی، ۱۳۸۱).

توانایی های کودک برای یادگیری بیشتر به وجود یک مکمل نیازمند است. کودکان به منظور بدست آوردن این مکمل نیازمند اندکی نظارت یا هدایت هستند و هیچ تمرینی نمی تواند تا زمانی که کودک از نظر سیستم عصبی به حد مطلوب رسیده باشد وی را قادر به کسب مهارت مربوط به سن خود نماید و از طرف دیگر تأخیر در کسب این مهارت ها نیز به دلیل محرومیت کودک در سن پیش دبستانی از تجارب یادگیری در گروه همسالان، زبان آور است (شارپ و جولی^۵، ۱۹۷۲) و از این میان ابزارهای متعددی برای رشد مهارت های اجتماعی و نحوه ارتباط اجتماعی و تفکرات و هویت کودکان وجود دارد که به رشد و بالندگی کودکان کمک می کند و بازی های گروهی می تواند یکی از ابزارهای رسیدن به این اهداف باشد (لندرت^۶، ۲۰۰۲؛ به نقل از محمد اسماعیل).

بازی فرصت ایجاد و گسترش مهارت های رشدی و حفظ سلامت جسمانی، روحی و عاطفی را فراهم می کند و هنگامی که کودک به بازی می پردازد حرکت و پویایی او منجر به فعال شدن اجزای مختلف بدن و ایجاد هماهنگی بین عضلات بدن و رشد و پرورش تعاملات اجتماعی در وی می شود. آنچه وی را در آسان سازی کسب مراحل مهارت های اجتماعی همسو با رشد بدنی همراه می کند، در بازی میسر می شود. از طریق بازی کودک سریع تر در معرض محرکات محیطی و اجتماعی قرار می گیرد. کودک فرصت می یابد تا سریع تر رشد کرده و قوی تر شوند و مهارت های لازم جهت انجام کارهای متفاوت را به دست آورند و منجر به قوی تر شدن همه جانبه کودک شده و همین کسب آگاهی و تاییدات همسالان، موجب تثبیت مهارت های ارتباط اجتماعی و آغازگر هویت یابی می شود (گودرزی، ۱۳۹۲).

یکی از مهم ترین و اساسی ترین مفاهیم علوم اجتماعی و روانشناسی که دلالت ها و آثار مختلف آن، عرصه های مختلف از جمله نظام آموزشی و سیاست گذاری، برنامه ریزی و فعالیت های آن را تحت تاثیر قرار می دهد، مفهوم هویت^۷ می باشد. انسان از دیرباز به دنبال تعریف قبیله، قوم و ملیت و کشف تمایزات خود از سایرین بوده است. مفهوم هویت در حقیقت پاسخی به سوال "چه کسی بودن" و "چگونه شناسایی شدن" است. پاسخ به این سوالات است که فرد انسانی را از هم نوع خود متمایز می نماید. ارزش های او را از ارزشهای دیگر جدا می نماید و تعلق فرد را به گروه خاص نشان می دهد و بالاخره اینکه هویت جمعی انسان ها تا حد زیادی محصول شرایط اجتماعی و سیاسی آن ها است و این زیست اجتماعی انسان است که پرسش او و نیز پاسخ های آن ها درباره خودشان را شکل می دهد. دقیقاً به همین علت است که یکی از وظایف مهم نظام های آموزشی، کمک به دانش آموزان در زمینه رشد موزون و مناسب هویت خود می باشد. توسعه و افزایش هویت در میان مخاطبان یادگیری، از جمله اهداف تعیین شده در نظام آموزش رسمی کشور است لیکن علیرغم تصریح آن در برنامه درسی آشکار نظام های آموزش همگانی کشور، نقش برنامه درسی پنهان در افزایش و یا کاهش آن معلوم نیست. به بیان دیگر

^۵-Sharp & Julie

^۶-Landreth

^۷-Identity

مدرسه به عنوان یکی از مهم ترین نهادهای آموزشی، فرهنگی و ایدئولوژیکی است که می تواند نقش مؤثری در زمینه ایجاد و تثبیت هویت داشته باشد (صادق زاده و منادی، ۱۳۸۷). بنابراین با توجه به مطالب مذکور، بررسی و تحلیل ابعاد هویتی دانش آموزان پیش دبستانی که دوره رشد و شکل گیری هویت اولیه آن ها شروع به جوانه زدن نموده است در پژوهش حاضر به بررسی نقش بازی درمانی گروهی بر بهبود مهارت های هویت اجتماعی کودکان پیش دبستانی پرداخته شده است.

بیان مسئله

بازی به هر گونه فعالیت جسمی یا ذهنی هدف دار که به صورت فردی یا گروهی انجام می شود و سبب بروز نیازهای کودک شود گفته می شود و بازی درمانی رویکرد فعالی است که می توان آن را بطور انفرادی یا گروهی به کار برد به گونه ای که به کودکان اجازه می دهد تا به واسطه بازی، احساسات هوشیار و ناهشیار شان را آشکار سازند. سوزان ایزاکز^۸ (۱۹۹۳) می گوید: "بازی زندگی کودک است و وسیله ای است که با استفاده از آن جهانی را که در آن زندگی می کند می شناسد". در دوران کودکی کسب مهارت های لازم در هر یک از الگوهای رشدی از الگوهای بسیار مشخصی تبعیت می کنند و تنها ممکن است سرعت دست یابی به مهارت ها بین کودکان طبیعی تفاوت هایی مشاهده گردد (پرینس و اولدیک^۹، ۲۰۰۳).

کودکان بایستی آزادی عمل داشته باشد تا خود به شناخت برسند و هر کوشش برای آموزش اجباری این امور به کودک لطمه خواهد زد و حاصلی غیر از اتلاف وقت نخواهد داشت. ایزاکز (۱۹۹۳) به طور آشکار بیان می کند که قدم زدن، دویدن، پریدن، انداختن، گرفتن، بالانس زدن، نقاشی کردن، مهره به نخ کشیدن و ... در غالب بازی گروهی، هر کدام در زمان مقتضی انجام شود و کودکان بایستی مجبور به انجام این امور شوند و اگر فرصت انجام این فعالیت ها به کودکان داده شود، لذت بیشتری از فعالیت خواهند برد و نقش والدین و مربیان فقط مشاهده کودک و رفع موانع او برای انجام این امور است. در این صورت موجبات کمک به افزایش مهارت اجتماعی، افزایش توان درک و یادگیری کودک در زمینه چهار حیطه هویت (هویت فردی، هویت ملی، هویت مذهبی، هویت اجتماعی) از دوره پیش دبستانی به درستی شکل خواهد گرفت.

اندیشمندان و صاحب نظران مختلف هر یک بر اساس مبانی فکری و معرفتی خود، برداشت و تبیین خاصی از مفهوم و ماهیت هویت بیان داشته اند که عمدتاً بیانگر نوع نگاه و دیدگاه خاص آن ها نسبت به این پدیده می باشد. شاید توجه به ریشه لغوی واژه شناختی هویت بتواند بهتر ما را به دلالت های معنایی و مفهومی آن هدایت کند. در فرهنگ دهخدا (۱۳۴۱) هویت به معنای تشخیص وجود خارجی آمده و تاکید شده که هویت گاه بر ماهیت و تشخیص اطلاق می گردد که حقیقت حزنیه است و گاه به معنای وجود خارجی است. بعد از فروید، اریکسون معروفترین اندیشمندی است که تلاش کرده است تا در قالب نظریه روانی - اجتماعی^{۱۰} خود، تبیینی دقیق و جامع از مفهوم هویت ارائه دهد. از دیدگاه این صاحب نظر نوجوان باید بین تصور و برداشتی که از خود دارد، هماهنگی ایجاد کند. از این رو اریکسون تأکید می کند که هویت زمانی حاصل می شود که فرد به یک احساس منسجم از اینکه در زندگی به دنبال چه چیزی است، دست یافته باشد. از سوی دیگر اگر ابهامات بیش از حد درباره تعهدات و ارزش های کنونی برای فرد مطرح باشد، نتیجه آن بحران هویت است (میلر، ۱۳۷۹).

گذشته از اریکسون، مارسیا درصدد بررسی هویت و چگونگی شکل گیری آن برمی آید. مارسیا تبیینی دقیق از هویت تدوین کرد تا وضعیت هویتی نوجوانان و جوانان را در حوزه های مذهبی، فعالیت های اجتماعی و ارزش های سیاسی، مشخص سازد. استناد به دیدگاه های اندیشمندان مختلف مانند مورگان^{۱۱}، گلدستین^{۱۲} و جانسون^{۱۳} تاکید می کند که هویت اصولاً

⁸ -Susan Isaacs

⁹ -Prins & Ollendick

¹⁰ - Psycho- social theory

¹¹ - Morgan

¹² - Goldstein

¹³ - Johnson

یک فرایند ارتباطی، اجتماعی و مبتنی بر مذاکره می باشد. این نکته بدان معناست که هویت فرآیند صرفاً درونی و فردی نبوده و افراد هیچگاه به تنهایی سازنده و ایجاد کننده هویت خود نیستند بلکه هویت از طریق پیوند و ارتباط با دیگران است که شکل می گیرد. بنابراین مفهوم هویت و نقش جایگاه آن در رشد موزون و هماهنگ فردی و اجتماعی همواره مورد تأکید صاحب نظران بوده است (صائبی، ۱۳۹۴).

هویت اجتماعی، تعبیری است که فرد از خود در رابطه با دیگران به دست می آورد و بر اساس عضویت در رده ها و گروه های گوناگون اجتماعی شکل می گیرد. هویت افراد نابسته به برداشت دیگران است و شناسایی دیگران لازمه تثبیت هویت است. در معنای اصلی هویت، تشابه و تمایز مطلق است هویت شخصی بر تفاوت ها و هویت اجتماعی بر شباهت ها تأکید دارد. همه هویت های انسانی حتی هویت فردی که در خویشتن تجسم می یابد، بر اساس نحوه ارتباط با دیگران و تجربه های دوران حیات شکل می گیرد، همه اجتماعی هستند چرا که به معنا مربوط می شوند و معنا نتیجه توافق و عدم توافق و موکول به جمع است. بعلاوه، هویت اجتماعی شخص هیچ گاه تمام شده نیست و مدام در معرض تغییر و تحول و بازنگری است (جنکینز، ۱۳۸۱).

در دهه اخیر فرایند سبک زندگی و هویت اجتماعی به سمت گسستن از شالوده های ساختاری و تبدیل شدن به فرایند های انعکاسی می رود. البته نه اینکه کسب هویت از طریق نمایش انتخاب های سلیقه ای، مطلب جدیدی باشد بلکه این کار به طور سنتی همیشه انجام می گرفته است اما فقط گروه نخبه کوچکی قادر به تشخیص و بکارگیری علائم و نمادهای آن بوده اند. بنابراین فخر فروشی با پوشاک مد روز، انواع انتخاب های دیگر اعم از نوع ارتباط و رفتارها، حضور در انواع مختلف فضاهای عمومی و خصوصی، انجام فعالیت های فراغتی مختلف و مصارف فرهنگی گوناگون و برخی موارد مرتبط با بدن که امکان ساختن تصویری پر منزلت از خویشتن را فراهم می کند، آشکارا به روی همگان گشوده شده است (کیدنز، ۱۳۸۰).

بر این اساس می توان گفت که کسب مهارت های هویت اجتماعی از توالی مشخصی برخوردار است و یک سیر طولی را دنبال می کند به طوری که هر مرحله در ارتباط با قابلیت های موجود و توانمندی های پیش رو تعریف می گردد و بین کودکان و نوجوانان از لحاظ سرعت رشد تفاوت هایی وجود دارد و نقص در این مهارت می تواند در رشد قابلیت های دیگر، تأثیر بگذارد (ودتینگتن^{۱۴}، ۲۰۰۸).

اهمیت و ضرورت تحقیق

کودکان را در صورتی می توان پیش دبستانی نامید که ۳ تا ۵ ساله باشند. این زمان تغییر سریع در تمام زمینه های رشدی خواهند داشت. رشد جسمانی، تغییرات زیادی در ظاهر جسمانی کودکان و مهارت های حرکتی آنان توصیف می کند. مهمترین دستاورد جسمانی کودکان پیش دبستانی، افزایش کنترل بر عضلات بزرگ و کوچک است. رشد عضلات کوچک^{۱۵} یا همان فعالیت های حرکتی ضعیف به فعالیت هایی مربوط می شود که به دقت و چالاکی نیاز دارند. رشد عضله بزرگ^{۱۶} فعالیت های حرکتی درشت را شامل می شود. اغلب کودکان در پایان دوره پیش دبستانی می توانند تکالیف خودیاری مانند بستن بند کفش، کمر بند، بستن دکمه ها را به راحتی انجام دهند. آنها یادگیری نوشتن حروف و کلمات را نیز آغاز می کنند و همگام با رشد مهارت های حرکتی، کسب مهارت هایی مانند توجه و تمرکز و هویت یابی و هویت اجتماعی نیز اهمیت می یابد (سید محمدی، ۱۳۸۹). کودکان در سن پیش دبستانی ارتباط بیشتری با اشیاء برقرار می کنند. آنها دوست دارند با اشیاء در تماس باشند و قبل از شناسایی آنها را احساس کنند، ببینند و بو کنند. مشکلات عمده ای که در آموزش پیش می آید از فراموشکاری مربیان و برنامه ریزان در بر آوردن چنین نیازها و ضروریاتی سر چشمه می گیرد. پیاز (۱۳۵۸) اظهار

¹⁴ -Wethington

¹⁵ -Small muscle development

¹⁶ -Large muscle development

می کند که نمی توان پیش از آنکه کودک به سطح رشدی مناسبی برسد به او یاد دهید که ادراکات لفظی داشته باشند . بایستی روشی برگرفته از عمل را باید بکار برد . انسان نیاز به حرکت و جنبش دارد و بازی بخش مهمی از این نیاز است . بازی هر چه گسترده تر ، پیچیده تر و اجتماعی تر باشد کودک از مصونیت روانی بیشتری برخوردار می شود و کودک پیش از دبستان چون هنوز از لحاظ گفتاری رشد کاملی نیافته است و گفتار برای وی وسیله ای نارسا و ضعیف است بنابراین در این مرحله برای کمک به وی بیشتر از روش غیر کلامی استفاده می شود و از طریق تأکید بیشتر بر بازی می توان برنامه ریزی درسی و آموزشی کودکان را تقویت نمود (ودتینگتن ، ۲۰۰۸).

کودکان در پایان این دوره در کسب مهارت های هویتی خود تلاش می کنند و آنان از طریق رشد مهارت های جسمی ، می توانند زمینه های مناسب در جهت کسب هویت اجتماعی خود را شروع نمایند و همراه با رشد مهارت جسمی خودشان را برای رسیدن به هدف های زیادی آماده کنند . کودکان در ۶ سالگی نه تنها برای ابراز کردن خواسته ها و نیازهایشان ، بلکه برای در میان گذاشتن عقاید و تجربیاتشان تقریباً به طور کامل از گفتار پخته استفاده می کنند . از لحاظ اجتماعی ، کودکان رفتارها و مقررات مناسب را یاد می گیرند و در تعامل کردن با سایر کودکان به طور فزاینده ای ماهر می شوند (سید محمدی ، ۱۳۸۹). لذا با توجه به تأثیری که بازی درمانی گروهی می تواند بر روی رشد همه جانبه مهارت های کودکان پیش دبستانی از جمله هویت اجتماعی داشته باشد ، پژوهش حاضر در صدد بررسی رابطه بین این دو متغیر بوده است . بنابراین هدف از پژوهش حاضر تبیین تأثیر بازی درمانی گروهی بر بهبود مهارت های هویت اجتماعی کودکان پیش دبستانی بوده است .

ادبیات تحقیق و تحقیقات پیشین

در زمینه هویت و بررسی آثار و دلالت های گوناگون آن در سنین مختلف ، تحقیقات مختلفی توسط پژوهشگران این عرصه انجام گرفته است . اگرچه صاحب نظران به طور مستقیم به اجزاء هویت در دوران پیش دبستانی اشاره نکرده بودند ولیکن ، اعم مطالعات که خود نشان دهنده و جایگاه این مفهوم است به شرح زیر ارائه می شود .

ری^{۱۷} (۲۰۰۴) عنوان می کند بازی با ماسه به کودکان اجازه می دهد تا علاوه بر بیان جهان درونی خود ، مهارت های ادراکی - حرکتی خود را تقویت کنند .

دانچر^{۱۸} (۲۰۰۵) تأثیرات بازی درمانی کودک محور را بر روی مراحل مختلف رشد کودکان بررسی کرده است . نتایج این پژوهش تأثیرات بازی درمانی را بر روی مراحل رشدی پیش عملیاتی و عملیاتی عینی کودکان گروه آزمایش نشان داد .

کارمیچیل^{۱۹} (۲۰۰۶) در بیان بازی درمانی فعال ، بر نوعی بازی جدید متمرکز می شود و بیان می کند که این نوع بازی اجتماعی به کودکان اجازه تحلیل رفتار های اجتماعی و گروهی خود را می دهد و باعث شکل گیری هویت اجتماعی کودکان می شود چرا که کودکان اجازه دارند که در طول بازی ، به جستجوی فعال دنیای جدید بپردازند و تجربیات جدیدی کسب کنند و به طور عملی و حرکتی توان تعاملات اجتماعی خود را افزایش دهند .

ودتینگتن (۲۰۰۸) مثالی از کودکانی می آورد که اقدام به دویدن و سپس لیز خوردن روی یک سطح لیز می کنند . وی بیان می کند که در حین دویدن کودکان به تجربه لیزی سطح ، اثر باد بر روی موی آن ها و شاید احساس برخورد و افتادن روی دیگر بچه ها انجام می دهند . کودکان خطرات لغزیدن روی سطح لیز را ابتدا با عواقب اعمال خودشان و سپس اعمال دیگر کودکان می آموزند . بر طبق اظهار محقق ، این نوع یادگیری بسیار مؤثر تر از روش ساده گفتن احتمال آسیب دیدن به دلیل لغزش روی سطح لیز به کودکان کمک می کند .

¹⁷ -Ray

¹⁸ -Danger

¹⁹ -Garmicheal

کراس و آلن^{۲۰} (۲۰۰۷) در پژوهش خود، تاثیرات وضعیت هویتی دانش آموزان را بر روی سطح پیشرفت تحصیلی آن ها مورد بررسی قرار داده و نتیجه گیری می کنند آن دسته از فراگیرانی که دارای استانداردهای بالای هویت هستند، عملکرد تحصیلی بهتری داشته و در زمینه انجام فعالیت های یادگیری خود، تکلیف - مدار بوده. انتظارات آموزشی را به طور معناداری برآورده می سازند. وی نیز مؤید وجود رابطه مثبت و قوی میان رشد عناصر هویتی فرد و بهبود و ارتقاء عملکرد تحصیلی دانش آموزان است.

برمن^{۲۱} و همکاران (۲۰۰۹) در تحقیق خود بر روی دانش آموزان، ضمن اشاره به مشکلات هویتی تعدادی از آن ها تأیید می کنند که این مشکلات، پیش بینی کننده مناسبی برای تشخیص مسائل و بحران های روانشناختی دانش آموزان در مراحل بعدی رشد می باشد.

تحقیق لی^{۲۲} و همکاران (۲۰۱۰) نیز به نوبه خود نشانگر آن است که دانش آموزان برخوردار از هویت اجتماعی مناسب در مقایسه با سایر دانش آموزان، موفق تر عمل کرده و دارای استقلال شناختی^{۲۳} بیشتری هستند.

توماس و کولومبوس^{۲۴} (۲۰۱۰) در پژوهش خود بر وجود ارتباط تنگاتنگ میان سه عنصر فرهنگ، هویت و یادگیری تأکید کرده و معتقدند که فرهنگ و هویت فرد است که تفکر، عمل و تعاملات اجتماعی و نهایتاً عملکرد و پیشرفت تحصیلی هر فرد را تعیین می کند. لذا در هر تلاشی برای برنامه ریزی فرهنگی و آموزشی باید این واقعیت مهم را مورد توجه قرار داد.

شرفی جم (۱۳۸۵) با تأکید بر اتخاذ رویکرد آسیب شناسانه نسبت به بحران هویت، از گسست فرهنگی، تضاد نسل ها، مهاجرت وسیع، تحولات فزاینده، فن آوری ماهواره و گسترش شهرنشینی را به عنوان نقاط آسیب پذیر هویت در ایران نام می برد.

صالحی عمران و شکیبائیان (۱۳۸۶) در تحقیق خود نشان دادند که در کتب درسی دوره ابتدایی به نمادهای هویت ملی، توجهی نشده و لذا کتاب های مذکور نمی توانند نقش چندان مؤثری در شکل دهی و تحکیم مؤلفه های اسطوره ای و نمادین هویت ملی دانش آموزان داشته باشد.

کهنه پوشی و کهنه پوشی (۱۳۸۸) در پژوهش خود، ضمن تأکید بر خورد غیر علمی و سیاسی با مفهوم هویت در نظام آموزشی ایران، تصریح می کنند این رویکرد موجبات تضعیف احساس تعلق و میزان تعهد به جامعه را فراهم کرده و افراد را به حاشیه و انزوا و ناهنجاری های اجتماعی می کشاند. این رویکرد می تواند به نتایج زیانباری در عرصه احساس تعلق و تعهد به جامعه بینجامد و یا حتی به بحران هویت تبدیل شود.

صائبی (۱۳۹۰) در پژوهشی نشان داد که دانش آموزان دبیرستانی با دارا بودن میانگین کمتر از سطح متوسط، از نظر هویت اجتماعی دچار ضعف و مشکل بودند و این کاهش هویت اجتماعی به خصوص در میان دانش آموزان مقطع متوسطه یکی از مسائل چالش برانگیز می باشد. همین گروه از دانش آموزان هویت مذهبی پایینی داشتند گر چه هویت فردی و ملی آنان که مبنا و پایه سایر ابعاد هویت است بالاتر از حد متوسط بوده است. این نتایج نشان می دهد که نزول و کاهش سطح هویت دینی و اجتماعی، ضمن آنکه بیانگر تضعیف مبانی اخلاقی و دینی و اجتماعی ایران اسلامی شده است، زمینه هایی را برای خود باختگی و انفعال دانش آموزان در مقابل ارزشهای فرهنگی، دینی و اجتماعی بیگانه، فراهم ساخته است.

²⁰ - Cross & Allen

²¹ - Berman

²² - Lee

²³ - Cognitive Autonomy

²⁴ - Thomas & Columbus

روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل بود.

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه کودکان پیش دبستانی شهر شیراز بود.

نمونه و روش نمونه گیری

نمونه مورد نظر در پژوهش حاضر از نوع هدفمند بود. به این صورت که از بین پیش دبستانی های شیراز، پیش دبستانی آفتاب واقع در منطقه دو آموزش و پرورش شیراز به صورت تصادفی انتخاب شد و از بین ۵۰ نفر دانش آموز موجود، ۳۰ دانش آموز پیش دبستانی بین سنین ۵ تا ۶ سال به عنوان حجم نمونه انتخاب شد و با روش نمونه گیری تصادفی به دو گروه آزمایش (شامل ۸ دختر و ۷ پسر) و گروه گواه (شامل ۸ پسر و ۷ دختر) تقسیم شدند.

ابزار پژوهش

در پژوهش حاضر جهت سنجش هویت اجتماعی از آزمون رشد نیوشا استفاده شد که در سال ۱۳۸۸ توسط ملایری و جعفری و عشایری تألیف شد. این آزمون دارای ۴۰ سوال و ۷ مقیاس می باشد که برای سنجش مهارت های هفت گانه رشدی (شنوایی، زبان دریافتی و زبان بیانی، گفتار، شناخت، ارتباطات اجتماعی و مهارت های حرکتی و هویت) مورد استفاده قرار می گیرد. در مطالعه حاضر، برای کسب مهارت های یکسان در جمع آوری داده ها، زمان کافی به پرسشگران اختصاص داده شد و طی مطالعه مقدماتی و ارزیابی عملکرد هر یک در جهت رفع نواقص و ابهامات موجود اقدام شد و پایایی آزمون - آزمون مجدد بیش از ۹۵ درصد بدست آمد که احتمالاً از صرف دقت لازم و حفظ شرایط یکسان طی دو بار انجام آن ناشی شده است.

روش اجرا

پیش آزمون رشد نیوشا از حجم نمونه بعمل آمد و سپس ۱۵ دانش آموز گروه آزمایش در طی ۱۲ جلسه ۱/۵ ساعته بعد از ساعت آموزشی مرکز پیش دبستانی، در یک پارک سر پوشیده نزدیک محل آموزشی در زمینه رشد مهارت های حسی - حرکتی و مهارت های اجتماعی و هویت اجتماعی از طریق بازی درمانی گروهی مورد آموزش قرار گرفتند. این تمرینات شامل دو بخش بود. بخش اول رشد و پرورش مهارت های حسی - حرکتی به همراه تقویت مهارت های اجتماعی بود که به صورت گروهی انجام شد و شامل: پرش جفت پا بر روی ترامبولینگ، تمرینات یکپارچگی حسی (قل خوردن روی توپ از سمت شکم و کمر)، بالا رفتن و لیز خوردن به وسیله سرسره و قلعه بادی با رعایت نوبت، بالا رفتن و لیز خوردن و پرش در استخر توپ، پرتاب توپ به حلقه به وسیله دارت، گرفتن و پرتاب توپ از طرف مقابل، بازی عمو زنجیر باف، بازی با بریکس (آجرها)، پازل بازی و بازی اتصالات برای تقویت ادراکات حرکتی، استفاده از بازی تانگو به عنوان یک معما و حل مسئله جهت افزایش مهارت های شناختی و حل مسئله، درست کردن مکعب های بزرگ در ابعاد ۵۰ سانتی با استفاده از ۶ وجه آجرک ها، استفاده از جعبه شن و خمیر بازی و قالب زدن آنها در اشکال هندسی جهت تقویت عضلات دست و عضلات ظریف انگشتان، کشیدن

نقاشی هدفمندگروهی روی نوار کاغذی دو متری، تقویت عضلات پا و مچ پا از طریق پدال زدن وسایل حرکتی نظیر موتور و ماشین های کودکانه، استفاده از صفحات دوخت و صفحه چکشی برای جای دهی اشکال و تقویت عضلات بازو، انجام تمرینات تعادل و توازن از طریق ایستادن روی یک پا و لی لی کردن بود که تقریباً نیمی از ساعات آموزشی را به خود اختصاص داد. در بخش دوم، تمرکز بر رشد مهارت های هویت اجتماعی بود. تمرینات این بخش شامل: خواندن کتاب داستان و مجله با موضوعات اجتماعی، تماشای کارتن و فیلم از شخصیت های معروف و بیان روحیه وحالات دورنی پس از مشاهده فیلم یا کارتن، مشارکت در فعالیت های داوطلبانه و کمک به یکدیگر، برگزاری نمایشگاه عکس و نقاشی با موضوع "کیف و کفش و لباس و پوشاک و لوازم التحریر و سایر لوازم مورد نیاز ایرانی و خارجی" جهت تعدیل میزان مصرف گرایی و تجمل گرایی و بالا بردن ارزش ها و هنجارهای ایران اسلامی در مقابل فرهنگ مسلط یا نظم اجتماعی حاکم بر سبک زندگی والدین بود. در پایان هر جلسه تمرین، ۳ دقیقه سکوت، استراحت و تمرین تنفسی، انجام می شد. کلیه تمرینات در طی دو ماه اعمال شد و سپس پس از آزمون روی هر دو گروه انجام شد و نتایج مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها

در پژوهش حاضر یافته های توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) در جدول شماره ۱ آورده شده است.

جدول شماره ۱: میانگین و انحراف استاندارد رشد مهارت هویت اجتماعی در پیش آزمون و پس آزمون گروه آزمایش و گواه

گروه	گروه آزمایش		گروه گواه		رشد مهارت هویت اجتماعی
	مرحله	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون	
میانگین	۱۰	۱۱/۳	۱۰/۵۳	۱۰/۹۳	
انحراف استاندارد	۱/۱۳	۰/۹۱	۱/۲۵	۱/۲۸	

همچنین به منظور بررسی اثر بازی درمانی بر افزایش رشد مهارت های هویت اجتماعی در کودکان پیش دبستانی از تحلیل کوواریانس چند متغیره (مانکوا) استفاده شد. نتایج آزمون باکس از لحاظ آماری معنا دار نبود ($F=0/86$ و $P>0/05$) و این به معنی تأیید پیش فرض همگن ماتریس های کوواریانس بود.

با توجه به مقدار $F(5/03)$ و سطح معنا داری شاخص های مانکوا ($0/04$) ملاحظه شد که ترکیب خطی متغیرها با توجه به تعلق گروهی تفاوت معنا دار دارند و اندازه اثر آزمون (مجذور اتا = $0/70$) نشان داد که بازی درمانی تأثیر زیادی بر رشد مهارت های رشدی کودکان از جمله مهارت رشد هویت اجتماعی داشته و آزمون از توان آماری ($0/96$) بسیار بالایی برخوردار بود.

جدول شماره ۲: آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره برای تعیین اثر اجرای بازی درمانی بر رشد مهارت هویت اجتماعی گروه آزمایش

منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنا داری	مجذور اتا	توان آماری
پس آزمون رشد مهارت هویت	۲/۷۳	۱	۲/۷۳	۵/۷۸	۰/۰۳	۰/۲۲	۰/۶۳

							اجتماعی
--	--	--	--	--	--	--	---------

بر اساس نتایج جدول شماره ۲، نتایج پس از آزمون رشد مهارت هویت اجتماعی با توجه به نوع گروه معنا دار بوده است. به این ترتیب که گروه آزمایش از گروه کنترل، مهارت های بیشتری داشتند و میزان تأثیر مداخله متغیر مستقل (اجرای بازی درمانی) ۰/۲۲ بوده است. بدین معنی که ۲۲ درصد واریانس نمرات پس از آزمون مهارت هویتی ناشی از تأثیر آموزش بازی درمانی بوده است. بنابراین اجرای بازی درمانی گروهی موجب افزایش مهارت های هویت یابی شده بود.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی اثر بخشی بازی درمانی بر هویت اجتماعی کودکان پیش دبستانی شهر شیراز به مرحله اجرا در آمد و به منظور دسترسی به هدف فوق از بین کودکان پیش دبستانی شهر شیراز، تعداد ۳۰ کودک با روش نمونه گیری تصادفی انتخاب شد و با هماهنگی با مسئولین، پس از مشخص شدن اعضاء نمونه و گمارش تصادفی به دو گروه آزمایش و گواه، با استفاده از آزمون رشد نیوشا پس از آزمون اجرا شد و بر روی گروه آزمایش بازی هایی جهت تقویت ادراکات حرکتی و شناختی، به همراه آموزش مؤلفه های مهارت های هویت اجتماعی، طی ۱۲ جلسه یک ساعت و نیم به صورت گروهی اعمال شد و مجدداً پس از آزمون اجرا شد و داده های حاصل با استفاده از تحلیل کوواریانس چند متغییره (مانکوا) مورد تحلیل قرار گرفت و نتایج نشان داد که اجرای بازی درمانی گروهی موجب بهبود هویت اجتماعی در کودکان پیش دبستانی شده بود.

انسان نیازمند حرکت و جنبش است و بازی بخش مهمی از این نیاز است. هر فرد برای رشد ذهنی و اجتماعی خود نیازمند اندیشه و تفکر است و بازی خمیر مایه ی این تفکر و اندیشه است. آمادگی جسمی، ذهنی و روحی برای مقابله با مشکلات، بخشی از فلسفه ی بازی کودکان است. کشف دنیای اطراف بخش دیگری از فلسفه بازی است که کودکان حس کنجکاوی خود را از این طریق ارضا می کنند. بازی تن و روان کودک را واکنش می کند و مسئولیت اجتماعی و اقتصادی را که در آینده باید بر دوش بکشد به او می آموزد (جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). شافر به نقل از تامپسون و رودلف (۱۳۸۸) در خصوص اثرات درمانی بازی بر کودکان معتقد است که در هم شکستن مقاومت در کودک، ایجاد لیاقت و توانایی، تفکر خلاق، پالایش، تخلیه هیجانی و رشد مهارت های کسب هویت اجتماعی، ایفای نقش، خیال پردازی، آرامش نمادین، ایجاد و ارتقای رابطه و دلبستگی، هیجان مثبت و غلبه بر ترس های مربوط به دوران رشد از فواید بازی درمانی برای کودک می باشد. بازی از طریق نقش درمانی خود فرصتی را برای کودک فراهم می آورد تا بتواند نگرانی ها و نارضایتی های محیطی را تخلیه کند و علائقش را بیان کند. بازی درمانی همچنین نقش پالاینده روانی برای کودک دارد و از شدت ناکامی ها می کاهد و با تأییداتی که از گروه همسال خود دریافت می کند باور درونی از توانمندی ها و شخصیت درونی خود می سازد و نقشه های مفیدی را برای حل مشکلات و رشد همه جانبه مهارت ها از جمله مهارت های هویت اجتماعی فراهم می کند (احدی و بنی جمالی، ۱۳۸۵).

بازی بهترین وسیله برای انتقال اعمال و افکار به کودکان و تثبیت یادگیری های هویت است زیرا در بازی یادگیری امری است که بدون فشار با میل و رغبت فرا گرفته و تمرین شده است. بنابراین بازی زیر بنای یادگیری کودک و از جمله یادگیری و رشد مهارت های هویت یابی است و رشد جسمی، اجتماعی، عاطفی و ذهنی کودک به تکامل این فعالیت بستگی دارد.

محدودیت پژوهش

- ۱- زمان انجام پژوهش و تعداد محدود جلسات آموزشی از محدودیت های این پژوهش بود که شاید عاملی بر کاهش تأثیر آموزش داشته باشد.
- ۲- این پژوهش بر روی کودکان پیش دبستانی شهر شیراز و در منطقه دو آموزش و پرورش انجام شد لذا تعمیم نتایج آن به سایر کودکان مقاطع و مناطق دشوار است.

پیشنهادات پژوهشی

- ۱- انجام پژوهش در زمینه تأثیر آموزش بازی درمانی بر متغیر های مختلف مانند تفکر انتقادی و خلاق و جرأت مندی انجام شود.
- ۲- استفاده از تمرینات بازی درمانی مبتنی بر رشد مهارت های کسب هویت اجتماعی به عنوان روش درمانی نوین در واحد پیش دبستانی آموزش و پرورش مورد توجه قرار گیرد و جزء ساعات آموزش رسمی آن ها قرار گیرد.

منابع فارسی

- احدی، حسن و بنی جمال، شکوه السادات. (۱۳۸۵). روانشناسی رشد، تهران: انتشارات پردیس.
- جعفری، علیرضا؛ خلعت بری، جواد؛ تورا، سید رسول و ابوالفتحی، هادی. (۱۳۹۰). تأثیر بازی درمانی با رویکرد شناختی - رفتاری مایکنام در کاهش کمروبی و گوشه گیری اجتماعی کودکان دبستانی شهرستان، مجله یافته های نو در روانشناسی، دوره ۶، سال ۱۸، صص ۱۶-۷.
- جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۱). هویت اجتماعی. ترجمه تورج یار احمدی. تهران: نشر شیراز، چاپ اول.
- سید محمدی، یحیی. (۱۳۸۱). روانشناسی رشد (از لقاح تا کودکی)، تهران: انتشارات ارسبلان.
- صادق زاده، رقیه. منادی، مرتضی. (۱۳۸۷). جایگاه نمادهای هویت ملی در کتاب های درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره متوسطه رشته علوم انسانی. فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری های آموزشی ر. سال هفتم. شماره ۲۷.
- صائبی، محمد. (۱۳۹۰). بررسی و تحلیل وضعیت هویتی دانش آموزان مقطع متوسطه پسرانه سلام صدر منطقه ۳. ششمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران.
- صالحی عمران، ابراهیم. شکیبیان، طنابز. (۱۳۸۶). بررسی میزان توجه به مؤلفه های هویت ملی در کتاب های درسی دوره ابتدایی. فصلنامه مطالعات ملی. سال هشتم. شماره ۱.
- کهنه پوشی، سید مصلح. کهنه پوشی، سید حامد. (۱۳۸۸). تحلیل محتوای مفهوم هویت کتاب های درسی جامعه شناختی (و) رشته ادبیات و علوم انسانی دوره متوسطه. فصلنامه مطالعات برنامه درسی. سال چهارم. شماره ۱۳ و ۱۴ و
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۸۰). پیامدهای مدرنیته. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر مرکز، چاپ دوم.
- محمد اسماعیل، الهه. (۱۳۸۳). بررسی اعتبار و روایی و تعیین برش اختلال های پرسشنامه علایم مرضی کودکان CSIF بر روی دانش آموزان ۱۴ - ۶ ساله مدارس ابتدایی و راهنمایی شهر تهران، پژوهشکده کودکان استثنایی.
- ملایری، سعید؛ جعفری، زهرا و عشایری، حسن. (۱۳۹۱). آزمون سنجش رشد نیوشا، تهران: نشر دانه.

- Berman , Steven L . Weems , Cael F . Petkus , Veronica F. (2009).The Prevalence and Incremental Validity of Identity Problem Symptoms in a High school Sample .Jornal of child Psychiatry and Human Development . V40. N2. 183-195.
- Carmichael,K.D.(2006).Play therapy:An introduction.Glenview,IL:Prentice Hall.
- Cross , Herbert.J. Allen ,Jon G.(2007). Ego idenththy , status, adjustment and academic achievement . Journal of consulting and clinical Psycholigy . vol 34(2) . P. 288.
- Danger,S.&Landreth,G.(2005).Child-Centered Group Play Therapy with Children with speech Difficulties.Int J Play Therapy.(14):81-102.
- Landreth.G.L.(2002).Play therapy:the art of the Relationship.New York,N.Y:BrunnerRuttlege.
- Lee, Chien_ T.Beckert, Troy E . Gooddrich, Thane R. (2010). Jornal of yonghe and Adolescence.V39. N8. 882-893.
- Prins,PJ.&Ollendick,TH.(2003).Cognitive change and enhanced coping:Missing Mediationl Links in Cognitive Behavior Therapy with Anxiety Disordered Children.Clin Child Fam Psychol Rev,6(2):87-105.
- Thomas , Michel k . Columbus , Marco A . (2010). African American Identitiy and for Primary Cultural , Instructional Dwsign . journal of Educational Technologu Social WORK theory and practice. Journal of Socil Work , 11(2), 209-221.1.p75-95.
- Wethington,HET ALR,Hahn,RA.,Fuqa-Whitley,DS.,Fuqua-Whitley,TA.,Lieberman,AM.,Mosciki,E., .(2008).The Effectiveness of Interventions to Reduce Psychological Harm from Traumatic Events among Children and Adolescents:A Systematic Review. American Journal of Prevetive Medicicne.35(3):287-313.

Archive of SID